

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»

КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ З УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Збірник наукових статей

Випуск 28

ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
2012

УДК 94(477)(082)

ББК 63.3(4 Укр)я 43 Н 34

Кафедра історії та культури України

Н 34 Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. –
Вип. 28. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – 393 с.

*Збірник наукових праць зареєстровано Вищою атестаційною комісією
України як фахове видання із спеціальностей «Історичні науки»
(Див.: Бюлетень ВАК України. – 1999. – №6. – С.30)
Свідоцтво про реєстрацію ЗМІ КВ № 9497 від 12.01.2005
Заснований у 1993 р. Засновник - ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*

Рецензенти: д.і.н., проф. Г.К.Кожолянко, д.і.н., проф. С.С.Троян, д.і.н., проф.
А.І.Черній.

Редакційна колегія: Коцур В.П., доктор історичних наук, професор
(головний редактор); Орлик В.М., доктор історичних наук, професор (заступник
головного редактора); Шевчук В.П., доктор історичних наук, професор;
Борисенко В.Й., доктор історичних наук, професор; Коцур А.П., доктор
історичних наук, професор; Казьмирчук Г.Д., доктор історичних наук, професор;
Лисенко О.Є., доктор історичних наук, професор; Тарапон О.А., кандидат
історичних наук, доцент (відповідальний секретар); Колибенко О.В., кандидат
історичних наук, доцент.

**Рекомендовано Вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»**

Збірник уміщує статті, присвячені розгляду актуальних проблем суспільно-
політичної, соціально-економічної історії України XI – XXI ст. У другому розділі
аналізуються проблеми історіографії та джерелознавства. До третього розділу
увійшли матеріали з історії науки і техніки.

Для викладачів, аспірантів, студентів.

The collection contains the articles, which are devoted the consideration of topical
problems of socially-political, socially-economical history of Ukraine of XI – XXI
centuries. The problems of study of sources and historiography are analyzed in the
second section. To the third section materials entered from history of scitech.

It's for teachers, postgraduates and students.

УДК 94(477)(082)

ББК 63.3(4 Укр)я 43 Н 34

Кафедра історії та культури України,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди», 2012

**Петро Гаврилишин
(Івано-Франківськ)**

ОСОБЛИВОСТІ ПОВСЯКДЕННОЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ В ІТАЛІЇ НА ПОЧ. ХХІ СТ. (на прикладі м. Болонья)

У статті проаналізовано специфіку повсякденного життя українських трудових мігрантів в Італії на прикладі м. Болонья. Виділено основні види зайнятості, особливості адаптації, побут, їх чисельність в ареалі міста, охарактеризовано вплив іноетнічного середовища на збереження української національної ідентичності завдяки участі в релігійному житті.

Ключові слова: міграція, трудовий мігрант, повсякденне життя, українці, Італія, Болонья.

Міграція відіграє важливу роль у економічному, соціальному та демографічному житті багатьох країн світу. Україна є однією з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі. Зовнішня трудова еміграція стала об'єктивною реальністю сьогодення, зумовленою кризовими умовами перехідного періоду. Тому постає необхідність активного дослідження міграційних процесів, пошуку правильних рішень та підходів їх регулювання. У цьому плані покажемо випадок українських заробітчан в Італії.

В Україні впродовж тривалого часу ведуться гострі дискусії з приводу сучасного «заробітчанства». Оцінки вказаного явища у публікаціях вітчизняних науковців не є однозначними. В основному увага дослідників зосереджується на вивченні природи міграції: причин і наслідків, масштабів української трудової міграції, її динаміки, прогнозування темпів міграційних рухів. Проте низка питань залишаються маловивченими та й загалом не дослідженими у вітчизняній науці. Одним із таких питань є дослідження повсякденного життя українських трудових мігрантів.

Потрібно зауважити, що зазначена тематика не була предметом окремого дослідження. Більше того, із різних аспектів вивчення еміграції (історичного, правового, економічного, культурного та психологічного) вітчизняні науковці Е. Лібанова, О. Малиновська, Н. Марченко, С. Мельник, В. Новицький, С. Пирожков, О. Піскун, О. Позняк, І. Прибиткова, Ю. Римаренко, В. Трощинський, С. Фомін, А. Хомра в основному досліджували переважно правові засади переселення мігрантів, деякі проблеми історії та мотивації еміграції, розселення та соціально-економічне становище наших співвітчизників. Також у деяких публікаціях проаналізовані напрямки міграції українців, здійснені спроби класифікації українських мігрантів, окреслено основні сфери діяльності наших співвітчизників за кордоном, їх громадське та культурне життя. Більше того в Україні явища міграції та еміграції лише починають глибоко вивчати соціологи та психологи, етнологи та демографи, політологи та економісти.

Одночасно така ж дослідницька картина характерна й для робіт зарубіжних вчених. Проте, потрібно відмітити, що їх дослідницький діапазон є дещо ширший і включає, крім вище зазначених аспектів, й аналіз умов побуту, форм спілкування та організації емігрантів.

Таким чином, на сьогоднішній день постала гостра потреба вивчити повсякденне життя українських мігрантів, а також проаналізувати їх повсякденну трудову діяльність, охарактеризувати вплив іноетнічного середовища на збереження української етнічності через участь заробітчан у культурно-освітніх організаціях та відповідних заходах, висвітлити проблему накладання двох етносоціальних середовищ або світів та її вплив на психіку мігранта.

Однією із країн, яка стала новою домівкою для українських трудових мігрантів у кінці ХХ – початку ХХІ ст., стала Італійська Республіка. Згідно статистичних даних 2009 р. українська етнічна група в Італії становила п'яту за чисельністю імміграційну спільноту після румунів, албанців, марокканців та китайців. Їх чисельність становила 174129 осіб або 4,11%

від загальної кількості усіх мігрантів Апеннін та 0,29% від загального еквіваленту населення країни [11].

Проте ці дані не є повними, оскільки вони не відображають реальну картину і не враховують нелегальних заробітчан. Як вказує вітчизняна дослідниця Н. Тиндик, точно підрахувати обсяги української трудової міграції в Італії неможливо, однак за реалістичними даними можна стверджувати про цифру не менше 200 тис. осіб із тенденцією до зростання. Абсолютна більшість із них (96-97%) – нелегальні працівники [9, с. 436]. За оцінками експертів, у 2006 р. ця цифра становила 400-500 тис. осіб [5].

В основному українські іммігранти в Італії проживають у міській зоні. Саме у місті ширші можливості економічної діяльності, легше і швидше знайти роботу, а значить інтегруватися у новий соціальний простір, що сприяє в меншій мірі зважати на своє легальне чи нелегальне становище, також можна налагодити сталу комунікацію з представниками своєї етнічної спільноти і тим самим психологічно почувати себе значно впевненішим або впевненішою у своєму майбутті.

Тому для аналізу повсякденного життя українців в Італії ми взяли українських трудових мігрантів та, загалом, українську громаду у м. Болонья, що у провінції Реджо-Емілія (північ Італії). З огляду на це, в основу даної публікації лягли матеріали проведених нами польових соціологічних досліджень у Болоньї в січні – лютому 2011 р. Також досліджувана тема піднімалась у книзі колишньої заробітчанки, письменниці і журналістки О. Пронюк [6].

Згідно статистичних даних 2009 р. у Болоньї проживало 2542 українських мігрантів [12]. У місті здебільшого працюють українські заробітчани, які в основному походять із населених пунктів Тернопільщини, Івано-Франківщини та Львівщини.

Основу повсякденного життя українських трудових мігрантів як Болоньї, так і інших міст Італії складає їх економічна діяльність та активна участь у розподілі роботи на ринку праці. Тому повсякденне життя українських заробітчан визначається метою перебування їх на Апеннінах – зароблянням грошей. Роботу можна знайти і купити. Знайти – означає щодня обходити місця найбільшого скупчення українців (парки, стоянки наших автобусів, вокзали, церква, «Карітас», агенції працевлаштування тощо). Якщо купуєш роботу, то за це потрібно заплатити кілька сотень євро. Знайти чи купити роботу – ще не означає працювати. Необхідно пройти випробувальний термін, сподобатися господарям.

Специфікою роботи українських заробітчан у Болоньї є праця з людьми, що досягнули пенсійного віку і мають проблеми зі здоров'ям. Як свідчать матеріали опитувань, у Болоньї траплялися випадки, коли господарі-працедавці помирили і українські жінки залишалися без роботи уже через місяць, а то й менше. Бувало, що італійські родини, в яких працювали українки і добре зарекомендували себе, всіляко допомагали їм знайти роботу. Знання мови та набутий досвід полегшували працевлаштування. Однак у часовому вимірі процес її пошуку міг затягнутися надовго (згідно наших опитувань від одного до шести місяців). Дуже важко знайти роботу чоловікам-заробітчанам, їхні традиційні сфери зайнятості (будівництво, ремонт), не відчують дефіциту робочої сили.

У Болоньї серед українських мігрантів більшість складають жінки. Це зумовлене специфікою пропонованої роботи на ринку праці та відповідною інфраструктурою економічної зайнятості місцевого населення.

В основу соціологічного дослідження «Українська трудова еміграція», яке проводилось в Італії в грудні 2006 – лютому 2007 р. лягла інформація, зібрана в Болоньї (59,56% анкет) [7]. Тому результати опитування ми частково можемо застосовувати щодо українських заробітчан цього міста.

У Болоньї структура зайнятості українських трудових мігрантів виглядає наступним чином: 65,44% заробітчан доглядають за хворими та людьми похилого віку; 12,5% працюють погодинно; 4,9% доглядальниці за дітьми в італійських родин; 3,67% – на будівництві; 2,8% – у сфері обслуговування; 2,2% – у сільському господарстві; 2% – домогосподарки; 1,71% – у промисловості; 4,78% – у інших сферах [7].

Згідно проведених нами опитувань у Болоньї на початку 2011 р. оплата праці українських

заробітчан у середньому становила 800-1000 євро. Для порівняння вона була нижчою, ніж у Мілані, але вищою, ніж у Неаполі та Римі.

Основні інвестиції українських заробітчан Болоньї спрямовуються на утримання сім'ї, освіти дітей, вирішення житлових проблем, допомогу дітям, лікування родичів та сплату боргів. Однією з нових причин виїзду на заробітки, зокрема у Болоньї, стала неспроможність оплатити відсоткові ставки по споживчим кредитам в Україні.

Праця біля хворих та людей похилого віку називають «фіса» (від італ. «fisso» – постійний). Це цілодобова робота біля тих, хто потребує постійного догляду – паралізованих, інвалідів, психічно хворих, з розсіяним склерозом, онкохворих, післяопераційних тощо. Робота важка і виснажлива. Робота біля них перетворюється на клітку. Ізоляція від навколишнього світу, довготривале перебування біля немічного є серйозним випробуванням для психіки «баданте» – так називається доглядальниця [10] Дуже часто можна побачити в місті українську жінку з інвалідним візком.

Чоловіки у Болоньї здебільшого зайняті на сезонних та тимчасових роботах. Чоловіча зайнятість відрізняється від жіночої – здебільшого це праця на будівництві, транспорті, у сільському господарстві, на фабриках та поодинокі випадки «фіси».

Інший вид роботи – «ролісія» – прибирання (погодинна робота). Одна заробітчаника може прибирати до 10 квартир чи офісів в середньому 1-2 рази на тиждень.

Жінок, які доглядають за дітьми часто на американський манер називають «бейбісітерами».

Житло і побут українських заробітчан залежить від їхнього працевлаштування. Баданте проживають і працюють у сім'ях. Тому умови життя та побуту різні. У більшості випадків, якщо житлові умови дозволяють, їм виділяють окрему кімнату. Витрати на утримання (комунальні послуги, харчування) оплачують працедавці. Харчування залежить від соціального статусу родини, яка наймає українця. Абсолютній більшості заробітчан подобається італійська кухня «Їхня кухня зручна для продовження життя, італійська кухня безподобна – легка» [1].

Італія – країна довгожителів, велику роль в цьому відіграє середземноморська дієта. Часто українки її переймають, якщо дозволяють умови. Трапляються, але не часто, випадки надмірної економії харчів (голодування). Проте матеріали проведених опитувань свідчать, що траплялися випадки, коли господарі, крім належного харчування, надавали і продовжують надавати допомогу продуктами родині найнятого українця чи українки, зокрема беруть участь у відправленні посилок в Україну. Постійне перебування з підопічним на фісі (6 днів на тиждень) приводить, мимоволі, до формування спільних інтересів чи підпорядкування їм баданте. Так, Бірецька Ірина зазначає: «Приходиться дивитися те, що вони дивляться чи читають» [3]. Часто така співпраця є взаємовигідним симбіозом, коли підопічний італієць допомагає вивчити мову, культуру, адаптуватись в чужому середовищі. Проте, є і протилежні випадки, коли робота перетворюється з тих чи інших причин на каторгу. Особливо важка робота з психічно хворими. В цілому українки високо цінуються на ринку праці, їм здебільшого віддають перевагу над румунками, молдаванками та ін. «В Італії після українки на роботу хочуть брати лише українку» [1].

Українські заробітчани, як працюють у Болоньї погодинно винаймають житло індивідуально. У місті місячна оплата за ліжко-місце становить від 180 до 230 євро за місяць. Це об'єктивно штовхає українських заробітчан до кооперації своїх зусиль щодо вирішення житлової проблеми. Тому багато українців у Болоньї орендують квартири і створюють своєрідні гуртожитки – беруть людей на постійне чи тимчасове проживання, де оплата за день становить 5 євро.

Окремим аспектом повсякденної життєдіяльності є харчування українських заробітчан у Болоньї. Продукти харчування українці зазвичай купують у великих супермаркетах мереж Peni-market, LIDL, COOP. Як свідчать матеріали опитувань, українці здебільшого купують харчові продукти зі знижкою або по різноманітних акціях. Одночасно продукти вітчизняного виробництва можна придбати та замовити на стоянках наших мікроавтобусів у суботу і неділю.

Безробітні українці, які не мають коштів на харчування, та ті, що комплексно економлять на

всьому, користуюся послугами місцевого «Карітасу». Це мережева допомога: одна церква забезпечує сніданком, друга – обідом, третя – видає продуктові пайки, четверта одяг. У кожному мікрорайоні Болоньї «Карітасом» встановлені спеціальні ящики милосердя для збору одягу, взуття та постільних речей. Проте українці по-своєму розуміють цей жест милосердя. Даними речами наші співвітчизники здебільшого не користуються, а отримані речі пересилають додому.

Окремим аспектом повсякденності українців є догляд та збереження свого фізичного та психічного здоров'я. Якщо з фізичним здоров'ям в українців складається все традиційно, то великі проблеми в заробітчан пов'язані саме із психічною складовою.

Згідно чинного італійського законодавства усі легальні заробітчани мають право отримувати медичне забезпечення рівноцінне італійцям. Щоправда, українці дуже рідко звертаються до лікаря. За даними проведеного опитування, проблеми зі здоров'ям мають 92,4% заробітчан, з них лише 36,76% обстежували стан свого здоров'я на заробітках у лікарнях [7].

Матеріали досліджень стверджують, що українці економлять кошти на збереженні фізичного здоров'я. Більше того, у Болоньї вони здебільшого займаються самолікуванням або консультуються з родичами по телефону, замовляючи віртуально медикаменти для покращення свого стану.

Потрібно зауважити, що більшість українських заробітчан скаржаться на погане самопочуття. Проте опитування дають підстави стверджувати, що воно є результатами надмірної праці, перевтоми та недосипань. До цього додаються психічні стреси, депресії, культурний шок, що значно деформують константний психічний стан українських трудових мігрантів. У цій ситуації спрогнозувати поведінку психіки як захисного бар'єру від нового іноетнічного середовища доволі важко. Одні з них успішно долають нові соціокультурні перепони, інші впадають в істерику, внутрішньо замикаються, страждають різного типу невротами та розладами нервової системи. В остаточному варіанті це призводить до неадекватності та девіантності поведінки українських заробітчан. Хочемо відзначити, що в ході проведення нами опитування відчувалась розбалансованість психіки кожного другого заробітчанина, особливо відчувалась подавленість безробітних, іноді останні навіть відмовлялись говорити. Є випадки (не масові), коли наші люди потрапляють в психіатричні клініки, а потім після надання їм допомоги, повертаються в Україну.

Отже, певна частина мігрантів, відчуваючи брак можливостей та ресурсів, щоби самостійно та ефективно подолати проблему стресу, породженого різкою зміною культурного виміру свого життєвого простору, переживають гострі психічні страждання [8].

Разом з тим, ми повинні констатувати, що на тлі того, що більшість українських трудових мігрантів Болоньї жаліються на проблеми психічного характеру чи психологічного дискомфорту, жоден із них не намагався отримати фахову допомогу від лікарів чи психологів. Більше того вони себе здебільшого зомбують, що інакшого виходу із ситуації немає. Згодом таке трактування входить у повсякденність і стає невід'ємною частиною ранкового автотренінгу: роблю, бо мушу.

Окремою стороною повсякденної життєдіяльності українських заробітчан є збереження своєї етнічності та вплив на них чужої іноетнічної соціокультурної моделі поведінки. Одними із важливих складників збереження своєї національної ідентичності виступають мова та її повсякденне використання носіями, практикування обрядово-звичаєвих дійств та загалом повсякденної етнокультури, релігія та участь у відповідних заходах.

Згідно проведених нами досліджень трудові мігранти з України у Болоньї під час проведення своєї повсякденної трудової діяльності широко використовують італійську мову. Респонденти відмічають, що її знання в основному залежить від освіти, віку та сфери зайнятості. Як засвідчує місцева практика, рівень знання італійської мови українцями вагомо впливає на пошук роботи, її оплати, отримання легалізації та інших соціально-економічних переваг. «Якщо не розумієш мови, то дуже тяжко... Основне тут мова!» [2]. Чим старша людина, тим важче вивчити мову, людям з освітою, особливо педагогічною, вона дається легше. Опанування мовою на достатньому рівні проходить за 0,5 – 1,5 року.

Одночасно рідною мовою українці послуговуються чи можуть послуговуватись

здебільшого, коли телефонують додому, зустрічаються у парках чи на автостоянках Болоньї для комунікації з іншими українцями або ходять на церковні відправи. У більшості випадків українську вживають там, де українці колективно винаймають житло або займаються спільною повсякденною економічною діяльністю.

Попри трудову зайнятість українські заробітчани Болоньї у повсякденній життєдіяльності практикують чи намагаються практикувати власні національні обрядово-звичаєві дійства. Вони здебільшого тісно пов'язані з їх релігійною приналежністю та участю у відповідних акціях церковних інституцій. Так, більшість українців у Болоньї в основному святкують найбільш важливі свята церковного календаря. Парох громади УГКЦ м. Болоньї о. Андрій Жибурський: «У місті живе 400 тисяч людей. У 2009 р., за офіційними даними, 2,5 тис. з них – українці. Щонеділі на наші служби приходять близько чотирьохсот. Звичайно, десь 90% з них то жінки. На Великдень приходять більше, десь 600 – 700 вірян. Багато хто приходить до Бога саме у заробітчанстві» [4].

Таким чином, повсякденне життя українських заробітчан в Італії здебільшого є доволі комерціалізованим. Головним мотивом їхньої діяльності є заробляння коштів для потреб їхніх сімей в Україні. Можна виділити три основні види робіт: «фіса», «поліція» і догляд за дітьми (бейбісітери), домінують перші два. Головними проблемами заробітчан є подолання культурного шоку і стресів, адаптація до кардинально нових умов життя в іноетнічному суспільстві, пошук роботи, нелегальність на початковому етапі їхнього заробітчанського шляху, вивчення італійської мови, проблеми зі здоров'ям, з часом ускладнюються відносини з близькими людьми в Україні. Не більше 20% щонеділі відвідують церкву УГКЦ. Переважна більшість заробітчан справляються з адаптацією, свідченням чого є кількарічне перебування в Італії середньостатистичного українця Болоньї.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архів інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. – Ф. 1. – Оп. 9. – Спр. 1. – Арк. 1.
2. Архів інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. – Ф. 1. – Оп. 9. – Спр. 10. – Арк. 1.
3. Архів інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника. – Ф. 1. – Оп. 9. – Спр. 11. – Арк. 1.
4. Гаврилишин П. Отець Андрій Жибурський: «Багато хто приходить до Бога саме у заробітчанстві» / П. Гаврилишин // Репортер. – 2011. – 5 травня.
5. Герасименко О. Сучасна українська еміграція до Італії та зародження нової української діаспори / О. Герасименко // Українознавство. – 2010. – № 1. – С. 198-205.
6. Пронюк О. Під арками. З життя української громади Болоньї 2003-2006 рр. / О. Пронюк. – Івано-Франківськ: «СІМІК», 2009. – 464 с.
7. Пронюк О. Стан сучасної української трудової еміграції: Італія / О. Пронюк. – Івано-Франківськ: «Нова Зоря», 2007. – 24 с.
8. Суліван А. Відчуваючи серцебиття мігранта / А. Суліван. – Львів: Видавництво «АРТОС», 2009. – 112 с.
9. Тиндик Н. Трудова міграція в епоху глобалізації: інтеграція у світ чи втеча від бідності: монографія / Н. Тиндик. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – 600 с.
10. Prendersi cura della persona anziana Looking after an elderly patient: Manuale per badanti in italiano, inglese e ucraino / Perini Michele-Beschin, Nicoletta-Colnaghi Alessandra. – Ars Medica Editore, 2005. – 63 с.
11. Immigrazione. Dossier Statistico 2006. XVI Raporto sull'immigrazione. – Caritas e Migrantes. – 512 p.
12. Tavola – Comune di Bologna [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.comune.bologna.it/.../StranieriProvinciiaXComune/...](http://www.comune.bologna.it/.../StranieriProvinciiaXComune/)

Gavrillishin P. Features daily life Ukrainian labor migrants in Italy at the beginning of XXI century (by the example of Bologna)

In the article analyzes the specifics of everyday life of Ukrainian labor migrants in Italy by the example of Bologna. The basic types of employment, especially adaptation, life, their numbers in the area of the city, described the impact not ethnic environment to preserve a Ukrainian national identity through participation in religious life.

Key words: *migration, migrant workers, daily life, Ukrainian, Italy, Bologna.*

Гаврилишин П. Особенности повседневной жизнедеятельности украинских трудовых мигрантов в Италии в начале XX в. (на примере г. Болонья)

В статье проанализирована специфика повседневной жизни украинских трудовых мигрантов в Италии на примере г. Болоньи. Выделены основные виды занятости, особенности адаптации, быт, их численность в ареале города, охарактеризованы влияние иноэтнической среды на сохранение украинской национальной идентичности благодаря их участию в религиозной жизни.

Ключевые слова: *миграция, трудовой мигрант, повседневная жизнь, украинцы, Италия, Болонья.*

Одержано 17.01.2012

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

НАШІ ЮВІЛЯРИ	3
Колибенко О., Колибенко. О. ВОЛОДИМИР ВСЕВОЛОДОВИЧ МОНОМАХ: ВЕЛИКИЙ КНЯЗЬ КИЇВСЬКИЙ ЧИ «ВЕЛИКИЙ КНЯЗЬ ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ»?.....	5
Іванченко Л. РОЗБУДОВА ПОРОСЬКОЇ ОБОРОННОЇ ЛІНІЇ.....	20
Іваненко А. КАДРОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ РОСІЙСЬКОГО ЦАРИЗМУ НА КОЗАЦЬКУ АДМІНІСТРАЦІЮ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ ГЕТЬМАНЩИНИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ СТ. (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ПОЛКУ).....	23
Дудар В. ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ХVІІІ СТ.	29
Костик Є. ДО ПИТАННЯ ІСТОРІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ НОВОРОСІЙСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХVІІІ СТ.).....	36
Лоха В. ЕТНОСОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ ТА ДЕМОГРАФІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ПЕРЕЯСЛАВА У ХІХ СТ.	42
Соловійова Т., Ткаченко О. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ У СПОГАДАХ ДЕКАБРИСТІВ.....	50
Бучаста С. ПОЧАТОК СТВОРЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ МІСТА ЧУГУЄВА ЯК ЦЕНТРУ ВІЙСЬКОВОГО ПОСЕЛЕННЯ (1817-1826 РР.).....	54
Ткаченко Т., Ткаченко Г. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЛАГОДІЙНОЇ ТА МЕЦЕНАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	62
Заїка В. ГЛУХІВ У ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ ДІЯЧІВ НАУКИ, ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ.....	69
Грукач В. МАТЕРІАЛИ МІСЦЕВИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ УСТАНОВ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ХІХ-ПОЧ.ХХ СТ. ЯК ІСТОРИЧНО-ПРАВОВЕ ДЖЕРЕЛО.....	75
Черкасов О. ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ ПАМ'ЯТОК ПЕРВІСНОЇ ІСТОРІЇ КРИМУ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТ.).....	81

Лисенко А. СПРОБИ ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ПИТАННЯ УРЯДОМ ГЕНЕРАЛА А. ДЕНІКІНА У 1919 Р.....	87
Ставицька А. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК КИЇВСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ (1917-1924 РР.).....	93
Чеберяко О. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКОВОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УСРР ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 1920-Х РР.....	99
Тарапон О. ВПЛИВ РАДЯНСЬКОЇ ІДЕОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ НА СТАТУС ТА РОЛЬ ЖІНКИ В ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОГО МІСТА 1920-Х РР.....	109
Молоткіна В. ЗАПРОВАДЖЕННЯ КЛАСОВОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ ТЕМАТИКО- ТИПОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ВИДАВНИЧОГО РЕПЕРТУАРУ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В 20-ТІ РР. ХХ СТ.....	118
Хмельницька Л. УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ВІДРОДЖЕННЯ 20–30-Х РОКІВ ХХ СТ.: ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ.....	124
Висовень О. ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН БАПТИСТСЬКИХ ГРОМАД З РАДЯНСЬКИМ РЕЖИМОМ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ (20-ТІ-50-ТІ РР. ХХ СТ.).....	132
Гончаренко І. ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ НА ТЕРЕНАХ РАЙХСКОМІСАРИАТУ «УКРАЇНА»: УПРАВЛІНСЬКО-РОЗПОРЯДЧІ АСПЕКТИ (1941 – 1944 РР.).....	138
Овсієнко А. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ВІДБУДОВИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УРСР 1943-1944 РР. (НА МАТЕРІАЛАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ).....	144
Мічуда В. КРИЗА У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ.....	150
Хуторянський М. ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ НАСЕЛЕННЯ ЗАХІДНОЇ ТА СХІДНОЇ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ 50-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ.....	156
Ніколаєць Ю. ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ НА ДОНБАСІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 50-Х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 80-Х РОКІВ ХХ СТ.....	161
Демуз І. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ МАТЕРИНСТВА В УРСР 1960-Х – 1970-Х РР.: ЗАКОНОДАВЧА ПРАКТИКА.....	169

Науменко Л. МИХАЙЛО СІКОРСЬКИЙ – ПОДВИЖНИК МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ: ШЛЯХ КРИЗЬ ЕПОХИ І СОЦІАЛЬНІ ПОТЯСІННЯ.....	177
Макаренко Н. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ ЕТНОДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА ДОНБАСІ.....	182
Ковач Л. КОНФЛІКТНИЙ ВИМІР ЕТНОПРОФЕСІЙНОЇ СТРУКТУРИ НАСЕЛЕННЯ ДОНБАСУ: ТЕОРЕТИЧНІ І ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ.....	192
Куценко Ю., Лоха В. СУЧАСНА ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ ТА СТАТЕВО-ВІКОВА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ КИЇВЩИНИ.....	198
Березанська І. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВУЗІВ УКРАЇНИ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ (2002-2011 РР.).....	204
Гаврилишин П. ОСОБЛИВОСТІ ПОВСЯКДЕННОЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ В ІТАЛІЇ НА ПОЧ. ХХІ СТ. (НА ПРИКЛАДІ М. БОЛОНЬЯ).....	210
Потапенко Я. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ ТІЛЕСНОСТІ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ.....	216
Коцур В. ПРИКОРДОННА МІСІЯ ЄС «ЕУВАМ»: УКРАЇНСЬКО-МОЛДОВСЬКА МІЖДЕРЖАВНА ВЗАЄМОДІЯ.....	224
Уалтасва А. ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН БАГАТОНАЦІОНАЛЬНОГО КАЗАХСТАНУ.....	230
РОЗДІЛ ІІ. ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО	
Коцур Г. ІСТОРІОГРАФІЧНА ОЦІНКА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ КОШОВОГО ОТАМАНА ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ ПЕТРА КАЛНИШЕВСЬКОГО.....	235
Коцур В. ГЕТЬМАН КИРИЛО РОЗУМОВСЬКИЙ ТА «ЗОЛОТА ДОБА» БЛАГОДІЙНОСТІ: СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ.....	242
Гордійчук О. СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА ГРАМОТНОСТІ (1882- 1908 РР.): ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ.....	249
Войтенко Ю. ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ ХХ СТОЛІТТЯ.....	255

Фартучна Г.УЧАСТЬ СТУДЕНТІВ М. КИЄВА В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ
ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ДОРЕВОЛЮЦІЙНА ТА РАДЯНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ.....261**Чернов Б.**ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ 20-Х РОКІВ ХХ СТ. –
ОСНОВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ.....268**Старченко М.**

БІЛЬШОВИЦЬКА ПАРТІЯ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ: ІСТОРИОГРАФІЯ 1920-Х РР.....276

Сіропол В.ВИСВІТЛЕННЯ ПРОТИЕПІДЕМІЧНОГО ТА ГІГІЄНИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ.....282**Хомич І.**ІСТОРИОГРАФІЯ ІСТОРІЇ АРХІВНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ
(ДРУГА ПОЛОВИНА 1960-Х – 1980-ТІ РР.).....290**РОЗДІЛ III. ІСТОРІЯ НАУКИ І ТЕХНІКИ****Коцур Н.**НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНА ТА ПРАКТИЧНА РОБОТА ОДЕСЬКОГО ТОВАРИСТВА
ЛІКАРІВ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТОЛІТТЯ).....296**Мірошніченко Д.**РОЛЬ ЗЕМСЬКИХ МЕДИЧНИХ ВИДАНЬ ТА
НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПРАЦЬ У РОЗВИТКУ САНІТАРНОЇ
СПРАВИ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.....304**Козубенко Ю.**СТОРІНКИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО В
ГАЛУЗІ БОТАНІКИ, ОХОРОНИ ПРИРОДИ, СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ НАУКИ –
МИХАЙЛА ІВАНОВИЧА КОТОВА (1896 – 1978).....308**Шпиталь М.**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ АКАДЕМІКА М.В. ПТУХИ
(1884-1961) ТА ЙОГО УЧАСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ
МІЖНАРОДНИХ НАУКОВИХ УСТАНОВ.....313**Куйбіда В.**НАРОДНІ ОРНІТОНІМИ: СТАНОВЛЕННЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ,
ЕТИМОЛОГО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ.....320**Гирич Я.**УРБАНІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР ЗА ДАНИМИ ВСЕСОЮЗНОГО
ПЕРЕПІСУ НАСЕЛЕННЯ 15 СІЧНЯ 1970 РОКУ.....326**Курок О.**НАУКОВЕ КАРТОГРАФУВАННЯ ҐРУНТІВ В УКРАЇНІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ
ХХ СТОЛІТТЯ.....332

Кривопішин О. ВПЛИВ ВИЩИХ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ НА ФОРМУВАННЯ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ З БУДІВНИЦТВА ПЕРВИННОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЗАЛІЗНИЧНОЇ МЕРЕЖІ.....	338
Трускавецька І. ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ РОСЛИННОГО СВІТУ В РОЗВИТКУ БІОЛОГІЧНОЇ НАУКИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ).....	346
Логвинюк Т. ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ ЖУРНАЛУ «НАУКА І СУСПІЛЬСТВО» НА ВСІХ ЕТАПАХ ЙОГО РОЗВИТКУ.....	351
Глоба О. КЛІТИННА ТЕОРІЯ: ІСТОРИКО-НАУКОВИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПОДІЙ І ФАКТІВ ХVІІ – ХVІІІ СТ.....	356
Миздренко О. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ НАУКОВИХ ПОШУКІВ ПРОФЕСОРА В.Я. ПІДГАЄЦЬКОГО У ГАЛУЗІ ПРОФЕСІЙНОЇ ГІГІЄНИ (20-ТІ РР. ХХ СТ.).....	366

СПОГАД ПРО КРАЄЗНАВЦЯ

Коцур Г. ЖИТТЯ ТА ПОБУТ НАСЕЛЕННЯ СЕРЕДНЬОГО ПОСУЛЛЯ В ТВОРЧОСТІ КРАЄЗНАВЦЯ П.М. КОЦУРА.....	371
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	378